

İBN EBÜ'İ-VERD

(ابن أبي الورد)

Ebü'l-Hasen Ahmed
b. Muhammed
b. İsâ b. Abdirrahmân
(ö. 263/876)

İlk zâhid ve sûfilerden.

Bağdat'ta doğdu. Esmer olduğu için Habeşî lakabıyla tanınır. Gençlik yıllarında özellikle hadis ilmiyle meşgul oldu. Daha sonra tasavvufî hayata yönelen İbn Ebü'l-Verd o yıllarda Bağdat'ta yaşayan Cüneyd-i Bağdâdî, Hâris el-Muhâsibî, Serî es-Sakâtî gibi büyük sûfilerin sohbetlerinden istifade etmekle birlikte daha çok Bîşr el-Hâfî'nin tasavvuf anlayışını benimsedi. Tasavvufu, "Allah'a uzaklığın verdiği bulanıklıktan kurtulup O'na yakınlığın duruluğuna erişmektir" diye tarif eden İbn Ebü'l-Verd, diğer ilk dönem zâhidleri gibi ahlâkî konulara ve özellikle alçak gönüllülüğe ağırlık vermiştir. Ona göre gönüllerini dünya sevgisiyle dolduranları eleştirmek, ayıplamak, Allah'ın onları dünyaya düşkünlükten kurtarması için dua etmek gerekir. Tasavvuf yolunda maksada ancak dostun kapısını ısrarla çalmak, yasaklara riayet etmek, hizmete dört elle sarılmak, musibetlere sabretmek ve kerâmetleri gizlemekle ulaşılabilir. "Usule uymayan kişi vüsûlü gerçekleştiremez" (Ebü Nuaym, X, 316). İbn Ebü'l-Verd'in üzerinde önemle durduğu bir konu da tasavvufî hayatın edep ve usulleridir. O vefiyi Allah'ın dostunu dost, düşmanını düşman bilen kişi olarak tarif etmiş, velî olan bir zatın Allah katındaki derecesi yükseldikçe tevazuununun, malî çoğaldıkça cömertliğinin, ömrü uzadıkça ibadet etme çabasının artacağını söylemiştir. İbn Ebü'l-Verd, müridi "amellerindeki gelişmeyi ve eksikliği gören kişi" olarak tanımlar. Murad ise kendisinde sadece Allah'ın tasarruf ettiğini müşahede etmektir.

Zühdü, dindarlığı ve faziletiyle meşhur bir zâhid olan ağabeyi Muhammed b. Muhammed de İbn Ebü'l-Verd diye tanıdığından tabakat kitaplarında ikisine ait sözler birbirine karıştırılmıştır. Ebü Abdullah es-Sâcî'nin sohbetine devam eden ve onun takdirini kazanan Muhammed, farzları ihmal edip nâfile ibadetlere yönelmenin ve kalp huzuru ile şuurlu bir biçimde ifa edilmeyen ibadetlerin kişinin mahvına sebep olacağını söylemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sülemî, *Tabakât*, s. 249-253; Ebü Nuaym, *Hilye*, X, 315-316; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, V, 60-61; Herevî, *Tabakât*, s. 328; İbnü'l-Cevzî, *Şıfatü's-şâfi'e*, II, 394, 396; a.mlf., *el-Muntazam*, V, 42-43; Zehebî, *Mizânü'l-İtidâl*, I, 70; İbnü'l-Mülâkkın, *Tabakâtü'l-evliyâ*, s. 372-373; Câmî, *Nefehât*, s. 128; Şa'rânî, *et-Tabakât*, I, 98-99; Münâvî, *el-Kevâkib*, I, 196.

ERHAN YETİK

İBN EMÂCÛR

(ابن اماجور)

Ebü'l-Kâsım Abdullah
b. Emâcûr et-Türkî
(ö. IV/X. yüzyılın ilk yarısı)

Astronomi âlimi.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Literatürde İbn Emâcûr künyesi, aslen Türkistan'ın Fergana bölgesinden olan Ebü'l-Kâsım Abdullah ile oğlu Ebü'l-Hasan Ali'yi ve onun âzatlı kölesi Müflih b. Yûsuf'u ifade eder. 272-321 (885-933) yılları arasında çok geniş gözlemler yapan ve birçok astronomi tablosu hazırlayan İbn Emâcûrlar çalışmalarının az bir kısmını Şiraz'da, çoğunu ise Bağdat'ta gerçekleştirmiştir. Bazı müelliflerin Ebü'l-Kâsım'ı Herevî nisbesiyle anmasına bakılırsa (İbnü'l-Kıftî, s. 149) onun bir süre Herat'ta bulunduğu söylenebilir.

Kaynaklarda İbn Emâcûrlar'ın çalıştığı herhangi bir rasathânen bahsedilmemektedir; ancak yaklaşık elli yıl süren ve birçok astronomi cetvelinin hazırlanmasına esas teşkil eden bu gözlem ve ölçümlerin, rasathâne denilebilecek tam teşekküllü mekânlarda yapılmış olması gerekir. Kendi ifadelerinden çalıştıkları yerde "târuma" veya "târüm" denilen gözlem yapmaya elverişli, yüksek bir platform üzerinde bir yapının bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu iş için belirli yönlere bakan dar ve uzun pencerelerin bulunduğu da ifade edilmektedir. Ne gibi aletler kullandıkları konusunda da hemen hemen hiçbir bilgi yoktur. Yalnız Abdullah b. Emâcûr, 28 Cemâziyelâhîr 316 (18 Ağustos 928) tarihindeki güneş tutulmasını tasvir ederken kullandıkları aletler hakkında bazı ipuçları vermektedir. İbn Yûnus'un naklettiğine göre kendisi bu gözlemlerini şöyle anlatmaktadır: "Ben bu tutulmayı oğlum Ebü'l-Hasan ve Müflih ile birlikte gözledim. Güneş, yüzeyinin dörtte birinden çok az bir kısmı tutulmuş vaziyette yükseldi ve tutulma, diskün dörtte biri kararınca kadar farkedilir şekilde artış gösterdi. Güneşi suda çok açık ve belirgin

şekilde gözledik. Nihayet tutulmanın sona ermesi ve güneş diskinin tam olarak suda görünmesi üzerine doğuda yükseltisinin 12 dereceden 1/9 derece kadar az olduğunu ölçtük". Bu cümlelerde yapılan gözlemin modern literatürdeki gibi tasvir edildiği görülmektedir (Sayılı, s. 102).

Ebü'l-Kâsım, ayın enlemine hesaplamak üzere yaptığı ölçümlerde bunun Hipparchos'un (m.ö. II. yüzyıl) bulduğu sonuçtan daha büyük olduğunu tesbit etmiş, sonra kendi ölçümlerinin değişik çıkmasından hareketle ay feleğinde değişiklik bulunduğu görüşüne ulaşmıştı. Bu durum onun ölçümlerindeki hassasiyeti göstermektedir.

Eserleri. Cevâmî'u ahkâmî'l-küsûfeyn ve kırânü'l-kevkebeyn, Zicü't-taylesân, ez-Zicü'l-ma'rûf bi'l-hâlis, ez-Zicü'l-ma'rûf bi'l-müzenner, Zicü'l-memerrât, Zicü's-Sindhind, Zâdü'l-müsâfir, Kitâbü'l-Ğann, ez-Zicü'l-ma'rûf bi'l-bedî, Zicü'l-mirrih 'ale't-târîhi'l-Fârisî (ilk iki eserin yazma nüshaları için bk. Sezgin, VI, 177-178; *DMBİ*, III, 36).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 390; İbnü'l-Kıftî, *İhbârü'l-ulemâ*, s. 149, 155; A. Sédillot, *Prolegomènes des tables astronomiques d'Ouloug Beg*, Paris 1847, I, XXXV-XL; Suter, *Die Mathematiker*, s. 49-50; a.mlf., "Nachträge und Berichtigungen", *Abhandlungen zur Geschichte der mathematischen Wissenschaften*, XIV, Leipzig 1902, s. 165; Sarton, *Introduction*, s. 630; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 397; Aydın Sayılı, *The Observatory in Islam*, Ankara 1960, s. 101-103; Sezgin, *GAS*, VI, 177-178; J. Vernet, "İbn Amâdjür", *Et'* (İng.), III, 702-703; Mehdi Selmâsî, "İbn Emâcûr", *DMBİ*, III, 36; Ahmed Saïdân, "İbn Emâcûr ve zevühü", *Mevsû'atü'l-hadâretü'l-İslâmiyye*, Amman 1993, s. 147.

FERRUH MÜFTÜOĞLU

İBN EMÎRU HÂC

(ابن امير حاج)

Ebü Abdillâh Şemsüddîn
Muhammed b. Muhammed
b. Muhammed el-Halebî
(ö. 879/1474)

Hanefî fakihî, müfessir.

825'te (1422) Halep'te doğdu. Dedesi namaz vakitlerini tesbitte görevli olduğu için kendisine İbnü'l-Muvakkit de denilmiştir. İlk öğrenimini Halep'te gördü. Burada İbrâhim el-Kefernâvî, İbn Hatîb en-Nâsiriyye, Alâ el-Malatî ve Şehâbeddin İbnü'r-Ressâm gibi âlimlerden Kur'an-ı Kerim, hadis, fıkıh ve Arap edebiyatı dersleri aldı. Daha sonra Hama'da Ali b. Eşkar,